Jaroslav Rezník

Osudy Štúrovho diela Slovanstvo a svet budúcnosti

Vrcholom filozofického myslenia a intelektuálneho vzopätia Ľudovíta Štúra je jeho politologické dielo *Slovanstvo a svet budúcnosti*, presnejšie *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*, lebo Ľudovít Štúr ho napísal po nemecky.

Väčšina jeho skúmateľov, posudzovateľov a hodnotiteľov ho považovala za kontroverzné dielo. Ale ono také nie je. Naopak, mysliteľsky je to dielo priamočiare, jasné a zrozumiteľné. Nie je to dielo historiografické, aj keď sa celý čas dotýka historického vývinu európskych národov. Dôležité je uvedomiť si, že je to dielo metodologicky vychádzajúce z filozofie dejín. Je to sociologický rozbor sociálnych a duchovných pomerov vtedajšej európskej spoločnosti, pričom dôraz autor kladie na miesto slovanských národov v dejinách Európy a svojím spôsobom aj sveta. Má tri základné kapitoly: *Slovania v minulosti, ich chyby a prednosti a otázka ich poslania v dejinách, Západ a Východ. Porovnanie* a *Trojaký spôsob, ako Slovanov politicky oslobodiť.*

Dielo v rokoch Štúrovho života a v ďalších desiatich rokoch nemalo vplyv na myslenie slovenských vzdelancov, pretože ho nepoznali. Jeho vydanie, presnejšie vydania mali totiž veľmi zložité, miestami až mysteriózne osudy. Prvý raz vyšlo v Moskve roku 1867 po rusky ako sprievodná publikácia Slovanského zjazdu zásluhou ruského a aj na Slovensku veľmi dobre známeho slavianofila V. I. Lamanského. Jeho ruský názov znel *Slavianstvo i mir budščego*, a my sa nemusíme veľmi zamýšľať, prečo dielo zaujalo práve Rusov a prečo vyšlo po rusky. Štúrov hlavný odkaz tohto diela je celkom zreteľný.

Podľa Lamanského sa nemecký rukopis diela dostal k nemu počas jeho pobytu v Uhorsku roku 1862 od istého Štúrovho priateľa. Lenže kto bol ten dôveryhodný priateľ, ktorý statočne opatroval tento Štúrov politický závet? Keď si spomenieme na Štúrove konšpiratívne stretnutia so srbským kniežaťom Michailom Obrenovićom v našej Ivanke pri Dunaji začiatkom päťdesiatych rokov 19. storočia, keď Štúr žil v Modre pod policajným dozorom, celkom prirodze-

ne nám nadbieha odpoveď, že to bol práve on, čo vlastnil rukopis diela. Zároveň by to mohla byť odpoveď na to, aký bol dôvod a motív riskantných konšpiratívnych stretnutí Štúra a Obrenovića v ivanskom kaštieli. Potvrdzoval by to aj fakt, že srbské knieža vtedy žilo ako emigrant vo Švajčiarsku, konkrétne v Ženeve, no a tam je nemčina doma. A prečo Štúr napísal toto dielo po nemecky? Veľmi dobre vedel, že v Nemecku trvalejšie alebo prechodnejšie žije mnoho slovanských vzdelancov, najmä ruských emigrantov. No a po druhé, toto Štúrovo dielo je svojím spôsobom odkazom európskemu Západu, zmietajúcemu sa v neriadených revolučných búrkach nastupujúceho kapitalizmu i varovaním pred „unáhlenosťou" tohto spoločenského zriadenia, ktoré sa rúti do „deštrukcie ľudskosti".

(2)

Podľa zistení Vladimíra Matulu (1928 – 2011), nášho najvýznamnejšieho „štúrológa", ktorý celé roky študoval v moskovských štátnych archívoch materiály týkajúce sa osobnosti Ľudovíta Štúra a nášho národného obrodenia vôbec, Ľudovít Štúr dokončil dielo *Slovanstvo a svet budúcnosti* už v roku 1851. To znamená, že ho začal písať hneď po revolúcii, hneď po skončení Slovenského povstania 1848 – 1849, prakticky niekoľko týždňov po slávnostne neslávnom rozpustení slovenských dobrovoľníkov 21. novembra 1849 v Bratislave pred Grasalkovičovým palácom. Je to veľmi dôležitý fakt, ktorý nám napovedá, aké asi bolo Štúrovo vnútorné rozpoloženie, keď v ňom boli ešte čerstvé zážitky z povstaleckých bojov a keď sa čoraz zreteľnejšie ukazovalo, že cisárska Viedeň Slovákov zasa raz odložila hlboko do zásuvky úradníckeho stola a navyše opäť nás vydala napospas Budapešti. Tej Budapešti, s ktorou ešte pred niekoľkými mesiacmi bojovala. No a vrcholom mocenského farizejstva bolo, že Ľudovíta Štúra uvrhla pod policajný dozor. Môžeme sa čudovať, že v takej situácii Ľudovít Štúr zanevrel na celý klamársky Západ? A že v tomto rozpoložení mu v texte miestami uniklo aj viacero expresívnych štylistických pasáží?

Podľa všetkého Ľudovít Štúr toto politické dielo začal písať v rodnom Uhrovci, kde sa uchýlil po revolúcii. No dokončil ho v Modre, kam prišiel ratovať svojich synovcov a netere po predčasne zosnulom staršom bratovi Karolovi.

Vyššie sme uviedli, ako sa asi dostal rukopis diela za hranice rakúskeho mocnárstva. Skoro desať rokov predtým sa dielo túlalo s archívom kniežaťa Obrenovića (prípadne iných priaznivcov) po strednej Európe, vrátane pravoslávneho referátu na ruskom veľvyslanectve vo Viedni, aby sa nakoniec v roku 1862 dostalo do rúk ruského slavistu V. I. Lamanského. No trvalo ešte ce-

lých päť rokov, kým bolo preložené z nemčiny do ruštiny a dokiaľ nasiaklo vôňou tlačiarenskej černe v Moskve „V Universitetskoj Tipografii (Katkov i K*) na Strastnom buľvare“. Titulný list nad touto informáciou uvádza tento text: „Slavianstvo i mir buduščego. Poslanije Slavianam s beregov Dunaja Ljudevita Štura. Perevod neizdannoj nemeckoj rukopisi s primečanijami Vladimira Lamanskago. Izdanie Imperatorskago obščestva istoriji i drevnostej rossijskich pri moskovskom universitete.“

Vydanie diela v roku 1867 ako najvýznamnejšej sprievodnej publikácie k Slovanskému zjazdu práve vtedy nebolo náhodné. V tom roku totiž došlo k rakúsko-maďarskému vyrovnaniu. Pre Slovákov to v praxi znamenalo, že vzápätí sa všetko vrátilo do starých koľají. Vrátane Matice slovenskej, slovenských gymnázií i absolutizujúcich sa jazykových obmedzení. Dielo však bolo vydané, dostalo sa aj na Slovensko a začalo pôsobiť. Ešte dodajme, že v tom istom roku cárske Rusko hlboko pod cenu predalo Aljašku Spojeným štátom americkým, čo vyvolalo hlbokú nevôľu a poznačilo rokovanie Slovanského zjazdu.

(3)

Podľa názoru viacerých našich historikov, literárnych historikov a najnovšie aj politológov Štúrovo politické dielo *Slovanstvo a svet budúcnosti* od samého začiatku hlboko zasiahlo myslenie a postoje slovenských vzdelancov a intelektuálov. Nemajú pravdu. Veď spis bol až do jeho prvého ruského vydania prakticky neznámy a ešte dlho potom ho poznalo iba zopár jednotlivcov. Mýli ich skutočnosť, že rovnaký politický postoj a názory ako Ľudovít Štúr, prezentované v tomto politickom spise, mala celá štúrovská generácia. Janko Kráľ, Samo Chalupka, Sládkovič, Botto, Francisci, Pauliny-Tóth, Kalinčiak, Janko Matúška, Kellner-Hostinský, Mikuláš Dohnány, Samo Vozár, no a, pravdaže, Hurban, Hodža a mnohí iní boli takisto rozčarovaní, takisto smutní i nahnevaní ako Ľudovít Štúr. A Ľudovít Štúr to napísal a precízne formuloval aj za nich. V tomto zmysle je Štúrovo dielo *Slovanstvo a svet budúcnosti* odkazom a závetom celej štúrovskej generácie nám všetkým. Všetkým bližším i vzdialenejším generáciám Slovákov.

Pravda je, že po prvom ruskom vydaní začalo pôsobiť aj priamo a pôsobilo čoraz širšie. Matičná generácia už o ňom vedela a jej príslušníci sa na jeho myšlienky neraz odvolávali. Vedomie o poslaní Slovanstva a osobitnom poslaní Slovákov v pohybe nastávajúcich desaťročí im dodávalo odvahu i chuť do národného života, a to napriek všetkým maďarizačným nechutnostiam. Preto založili Národný dom v Martine, Slovenský spevokol i Slovenské národné múzeum. Preto slovenskí vzdelanci s veľkou vďakou i citovým pohnutím privíta-

li druhé ruské vydanie tohto Štúrovho vedeckého politologického diela v Petrohrade v roku 1909.

Išlo vlastne o reedíciu prvého vydania, akurát sa zmenil vydavateľ a miesto vydania. Titulný list to dokumentuje presne: „Izdanije Obščestva revnitelej russkago istoričeskago prosveščenija v pamjať Imperatora Aleksandra III. Na sredstva fonda imeni grafa P. S. Stroganova i I. P. Chruščova. Slavianstvo i mir buduščego. Poslanije Slavianam s beregov Dunaja Ljudevita Štura. Perevod neizdannoj nemeckoj rukopisi, s primečaniami V. I. Lamanskago. Vtoroje izdanije s biografiev L. Štura i dopolniteľnymi primečanijami prof. T. D. Florinskago i portretom avtora pod redakciej K. Ja. Grota i T. D. Florinskago." Nasleduje pečať vydavateľa a miesto a rok vydania: „S.-Peterburg. 1909."

Timofej Dmitrijevič Florinskij (1854 – 1919) bol medzinárodne uznávaný a aj u nás dobre známy slavista – jazykovedec a etnograf. Má najväčšiu zásluhu na vydaní tejto ruskej reedície Štúrovho diela. Napísal k nemu profesionálny historický úvod a vybavil ho poznámkami o menej známych slovenských reáliách. Až na niekoľko nepodstatných pripomienok k niektorým faktom, čo spresnil čas, dielo prijal bez výhrad. Niektoré závery Ľ. Štúra o mimoriadnom poslaní a postavení Ruska v dejinách Európy a ľudstva v nastávajúcich desaťročiach museli imponovať každému Rusovi.

Všetko nasvedčuje tomu, že to nebolo len zdvorilostné a patriotické vydanie. V roku 1909 malo Rusko za sebou už jednu veľkú revolučnú skúsenosť a mnoho anarchistických šarvátok, ktoré by sme dnes pripísali na vrub teroristom. No nešlo len o Rusko. Podobnými sociálnymi nepokojmi a revolučnými pohybmi sa nadúvala celá Európa. A Timofej Florenskij – iste nebol sám – pobadal, že Štúrovo *Slovanstvo a svet budúcnosti* je v istom zmysle slova aj vizionárske dielo. Štúr v ňom už v polovici 19. storočia predvídal nevyhnutnosť vojnových katastrof, katakliziem a revolúcií, ktoré sa prevalia Európou v nastávajúcom storočí. A nemýlil sa. V roku 1909 bola prvá svetová vojna na spadnutie.

(4)

Najvďačnejším prijímateľom a najagilnejším šíriteľom myšlienok Ľudovíta Štúra z diela *Slovanstvo a svet budúcnosti* bol Svetozár Hurban Vajanský. A je to celkom logické. Bol najstarším synom Jozefa Miloslava Hurbana a v roku 1867, keď vyšlo prvé ruské vydanie tohto spisu, mal rovných dvadsať rokov. O jeho proruskej orientácii svedčia aj jeho časté cesty do Ruska v posledných dvoch desaťročiach 19. storočia. Vycestoval tam v rokoch 1881, 1885, 1887, 1888, 1892 a 1894 a v 20. storočí v rokoch 1913 – 1914, teda tesne pred prvou svetovou vojnou. Cesty mali kultúrno-politický, a preto vo väčšine prípadov aj

konšpiratívny charakter. Pre svoju národno-buditeľskú činnosť tu našiel porozumenie aj v priamej finančnej podpore.

Svetozár Hurban Vajanský celkom vážne pomýšľal na vydanie Štúrovho spisu aj v slovenskom preklade, no nestihol to uskutočniť. V roku 1914 vypukla vojna a on uprostred jej priebehu, v auguste 1916, zomrel. Treba však objektívne povedať, že na začiatku 20. storočia v radoch mladej generácie vznikla opozícia voči tradičnej „národniarskej politike", reprezentovanej Vajanským a celým intelektuálnym centrom v Martine. Opozícia, ktorá vošla do dejín pod pojmom hlasisti, sa grupovala najskôr okolo časopisu Hlas a druhá vlna od roku 1909 okolo časopisu Prúdy. Mali už svoje politické záujmy a Štúrov závet v diele *Slovanstvo a svet budúcnosti* považovali za neadekvátny a jeho idey za prekonané.

Tak sa stalo, že ďalšie knižné vydanie tohto diela vyšlo až v roku 1931. No opäť nie v slovenskom preklade, ale v nemeckom origináli. Na titulnom liste sú všetky potrebné údaje: „Prameny Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě pořádají J. F. Babor, A. Pražák, O. Sommer. Svazek 2. Ľ. Štúr Das Slawenthum und die Welt der Zukunft. Slovanstvo a svět budoucnosti. Na základě německého rukopisu vydal v původním znění, s kritickými poznámkami a úvodem Dr. Josef Jirásek. Bratislava 1931 Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě. Vytiskla státní tiskárna v Praze." Ako vidieť, spis bol vydaný po nemecky, ale jeho titulný list, okrem originálneho nemeckého názvu, bol vytlačený v češtine.

Josef Jirásek bol český historik a pedagóg, ktorý pôsobil na Univerzite Komenského v Bratislave. Nevieme presne, ako prišiel k Štúrovmu nemeckému originálu, no jeho vydanie v tejto podobe malo, aspoň na prvý pohľad, študijné dôvody. Josef Jirásek v úvode vysoko hodnotí Štúrov prehľadný náčrt svetových dejín, no z ideového hľadiska ho klasifikuje ako dielo mesianistické.

Zdalo by sa, že toto vydanie Štúrovho diela, okrem odbornej verejnosti, nemalo veľký vplyv na intelektuálne pohyby v slovenskej verejnosti, no nie je to celkom pravda. V tom istom roku totiž Matica slovenská v edícii Čítanie študujúcej mládeže ako 31. zväzok edície vydala *Výber z diela Ľudovíta Štúra* a v rámci tohto výberu v ňom uverejnila aj ukážky zo záverečných kapitol diela v preklade Mikuláša Gaceka z druhého ruského, teda petrohradského vydania z roku 1909. Jedno s druhým, Štúrove myšlienky opäť ožili, čo sa prejavilo najmä vo vystúpeniach slovenských spisovateľov na historickom trenčianskoteplickom kongrese v roku 1936.

Jiráskovo nemecké vydanie Štúrovho diela *Slovanstvo a svet budúcnosti* malo aj politický zmysel. V roku 1931 už bolo zrejmé, že Nemecko smeruje

k fašizmu, a tak mu bolo treba aj takouto formou pripomenúť, kto bude stáť v ceste jeho rozpínavosti. No a tej sa odjakživa najviac obávali Česi.

(5)

Po skončení prvej svetovej vojny v roku 1918, vzniku Česko-Slovenskej republiky a následnom oživotvorení Matice slovenskej v roku 1919 sa redakčná pozostalosť Svetozára Hurbana Vajanského dostala do redakčnej knižnice Jozefa Škultétyho, vtedy spoločne s Jaroslavom Vlčkom, správcom Matice slovenskej. V redakčnom fonde bolo aj druhé ruské vydanie Štúrovho diela *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Pravdepodobne ho priniesol samotný Vajanský z poslednej cesty do Ruska v roku 1914.

Po niekoľkých rokoch vypätej práce, okrem iného aj okolo novostavby Matice slovenskej, Jozef Škultéty sa rozhodol, že je najvyšší čas, aby dielo vyšlo aj v slovenčine. Právom sa môžeme domnievať, že k tomuto činu ho nabádalo aj Jiráskovo vydanie diela v nemčine. Bola to dosť kuriózna situácia – dielo už vyšlo po rusky i po nemecky, len po slovensky nie. Preto Škultéty už na začiatku roku 1928 požiadal známeho rusistu legionára Mikuláša Gaceka, vtedy notára v Párnici na Orave, aby dielo preložil do slovenčiny. Mikuláš Gacek ponuku prijal a prakticky do roka a do dňa bol s prekladom hotový. Tak sa stalo, že ukážky zo spisu mohli byť zaradené do vydania *Výberu z diela Ľudovíta Štúra*, ktoré vyšlo ako 31. zväzok edície Čítanie študujúcej mládeže. Matica slovenská v rámci svojej vydavateľskej činnosti a mysliac na slovenskú mládež založila túto lacnú a dostupnú edíciu už v roku 1921. Vydanie výberu z diela Ľudovíta Štúra bolo teda do istej miery aj jubilejné. Výber vychádzal v desiatom roku trvania tejto obľúbenej edície. Všeobecne sa predpokladalo, že Štúrovo politologické dielo vyjde čoskoro v úplnom znení. Isteže, aj s úvodným vstupom editora.

Nestalo sa. Príčinou bol jazykový spor. V roku 1931 totiž vyšli aj *Pravidlá slovenského pravopisu*, ktoré pripravila komisia pod vedením českého profesora Václava Vážneho. Pravidlá boli postavené tak, že proti nim sa ohradilo vyše sto slovenských kultúrnych a vedeckých pracovníkov a spisovateľov. Spor prerástol do politických rozmerov a ťahal sa niekoľko rokov. Na vydanie slovenského prekladu Štúrovho *Slovanstva…* sa zabudlo. A ak sa aj nezabudlo, na redakčné zásahy do textu v duchu definitívne ustálených pravidiel jednoducho nebol čas. Rukopis prekladu Mikuláša Gaceka zostal ležať v matičnom archíve.

Z podnetu antifašisticky orientovaných matičných pracovníkov sa k myšlienke vydania slovenského prekladu Štúrovho diela Matica vrátila až na jar roku 1944, keď vrcholila dráma vojnových rokov i príprava na naše antifašistické

vystúpenie v SNP. Text dali vysádzať v matičnej Neografii, zalomili do stĺpcov, vykorigovali a potom zalomili do stránok. Stačilo už len spustiť tlačiarenský stroj, pofalcovať, teda poskladať tlačiarenské hárky na príslušný formát, a knihu zviazať do brožovanej podoby alebo do tvrdej väzby. Lenže, zdá sa, nikto z kompetentných nemal odvahu dať záverečný príkaz. Veď ešte vždy sme boli spojencami hitlerovského Nemecka a bojovali sme proti Sovietom, teda v podstate proti Rusom. No a Štúrov odkaz bol jednoznačný.

A tak to zostalo ešte dlhé roky. Len ktosi statočný a pracovitý neskôr stránky zviazal do podoby jediného výtlačku. Má aj titulný list. Takýto: „Ľudovít Štúr: Slovanstvo a svet budúcnosti. Vydala Matice slovenská." Chýba rok i miesto vydania. Chýba preto, lebo dielo jednoducho nevyšlo. A na dlhé roky zostalo archívnym dokumentom nielen o svojom dramatickom osude, ale aj o našom národnom osude.

(6)

Ak sa pozorne prejdeme dejinami ľudstva, zistíme, že v každej dobe a všade na svete majú jednu spoločnú črtu. Géniovia a geniálne udalosti mali vždy trpký a neraz i krutý osud. Štúrovo geniálne politické dielo *Slovanstvo a svet budúcnosti*, hoci už bolo preložené do slovenčiny, zostalo ešte celé desaťročia trčať zabudnuté a obchádzané v matičnom archíve. Prvé povojnové roky boli zápasom o politickú moc, no a vo februári 1948 sa dostala k moci komunistická strana so svojou skarikovanou marxisticko-leninskou ideológiou. Neprijala Štúrovo odmietnutie západoeurópskej koketérie so socializmom a komunizmom a zo svojho všetko prestupujúceho triedneho hľadiska a „vedeckého svetonázoru", odmietajúceho náboženstvo, vrátane kresťanstva, Štúrov spis rezolútne odložila, hoci jeho prihlásenie k Rusku bolo jednoznačné. Tak sa stalo, že tento politický závet Ľudovíta Štúra a jeho generácie vyšiel v celosti po slovensky až v roku 1993. A je to symbolické. Zdá sa, že nemohol vyjsť skôr, dokiaľ sme nemali vlastný národný štát – Slovenskú republiku!

Dielo vydal Slovenský inštitút medzinárodných štúdií v Bratislave, z kritického nemeckého vydania v roku 1931 ho preložil Adam Bžoch, editorsky pripravil a úvod napísal Svetoslav Bombík. Ešte dodajme, že kniha vyšla spoločne so spisom *Deväťnáste storočie a maďarizmus*, ktoré Štúr napísal tiež po nemecky a vydal už v roku 1845. No ani tu sa príbeh tohto Štúrovho duchovného testamentu nekončí.

Aj keď išlo o mimoriadny kultúrno-vydavateľský čin, v spoločenskom vírvare etablujúceho sa štátu nevyvolal veľký ohlas. Ba niektorým vrstvám našej spoločnosti, pretláčajúcim sa k mocenským stavidlám, to bolo až nepríjemné.

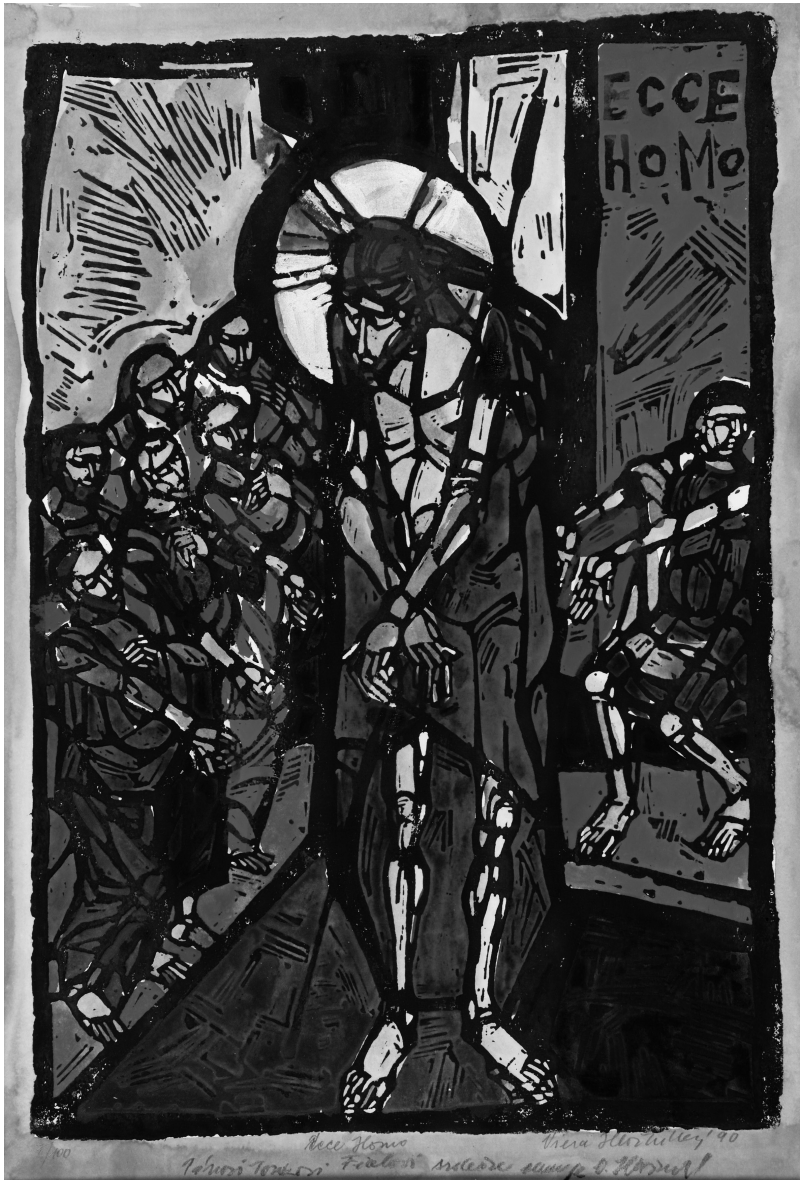

Viera Hložníková: Ecce homo, kolorovaný linorez, 1990

Ľudovít Štúr v diele totiž podrobil nemilosrdnej kritike spoločensko-politický vývin západoeurópskych krajín. Pred 150 rokmi napísal: „Z politického hľadiska prechádza Západ od absolutistických monarchií ku konštitučným štátom, tieto sa zas pretvárajú na politické a napokon na sociálne a komunistické republiky, kde sa všetko končí v rozklade ľudstva a v deštrukcii ľudskosti. Táto unáhlenosť má v sebe osudnú črtu: keď sa už raz totiž Západ dostal do víru týchto pohybov, nemôže sa z neho vymaniť. Niet tu pokoja ani stálosti, všetko sa valí a tlačí vpred, rúti sa a všetci tu vidia svoje konečné vytúžené šťastie – v záhube! Jedna revolúcia bude nasledovať za druhou a po každej na tom budú národy Západu horšie ako predtým…“ Túto Štúrovu kritiku a odmietanie Západu nemohla pochopiť veľká časť našej ponovembrovej spoločnosti. (Veď akože – sloboda a demokracia k nám prichádza práve teraz a práve z toho najzápadnejšieho Západu!) V roku 1993 to nemohol pochopiť ani editor diela Svetoslav Bombík: „Ako mohol protestantský intelektuál, resp. človek, u ktorého by sme predpokladali hlbokú intelektuálnu a hodnotovú zakotvenosť v západnej kultúre a jej archetypoch, dospieť k takémuto paušálnemu odmietnutiu Západu?“

Odpoveď nie je taká zložitá. Editor prvého slovenského vydania a autor vstupného slova k nemu nepostrehol dve veci: jednu duchovnú a jednu reálnu, skoro až praktickú. Nepostrehol genialitu Štúrovej osobnosti a nezaznamenal fakt, že Ľudovít Štúr počas svojich štúdií v Halle v rokoch 1838 – 1840 si „odskočil“ pozrieť aj svetovú výstavu v Lipsku. Jeho bystrý um tu veľmi rýchlo pochopil, akým smerom sa uberá európska civilizácia, predovšetkým západoeurópska. Vystavené exponáty hovorili jasnou rečou o tom, že priemyselná revolúcia sa nedá zastaviť a že svet vykročil na cestu ku kapitalizmu. V rokoch písania spisu *Slovanstvo a svet budúcnosti* sa Štúrovej duše hlboko dotýkalo i farizejstvo Západu, ktoré postupne spoznával aj osobne a ktoré v celej nahote prezentovala cisárska Viedeň po revolúcii 1848 – 1849 nielen voči Slovákom. Keď sa hlbšie zamyslíme nad Štúrovými „myšlienkami-predpoveďami“ z uvedeného krátkeho citátu, musíme prísť k záveru, že Štúr, hlboko poznajúc dejinné pohyby ľudstva, predpovedá všetky kataklizmy na storočie dopredu. Predpovedá prvú svetovú vojnu i boľševickú revolúciu v Rusku, Hitlera i druhú svetovú vojnu, vrátane holokaustu. Položme si otázky v esejistickom štýle: Štúr vizionár? Štúr prorok? Štúr slovenský Nostradamus?

No a súčasnosť? To, čo editor knihy nevedel v roku 1993 (a nikdy si to nestačil uvedomiť, pretože krátko nato tragicky zahynul), to Ľudovít Štúr vedel už pred poldruha storočím, v polovici 19. storočia. Na adresu západnej spoločnosti napísal aj toto: „Nasledujúce generácie budú čoraz divšie a horšie, už dýchajú tento vzduch, už z neho čerpajú energiu, západným duchom času je

poznačená aj výchova, tento duch je ochabnutý, ospanlivý, zo zásady sa vzdal akejkoľvek prísnosti, zmäkčilosť, pôžitkárstvo, hojnosť čoraz väčšmi vytláčajú bývalú zdržanlivosť, vážnosť, niekdajšiu činorodosť...“ Mysliaci súčasník má po prečítaní týchto myšlienok na chvíľu pocit, že Ľudovít Štúr bol u nás na mesačnej stáži a odcestoval iba predvčerom. Vzdelaný a poučený demokrat však nemôže vynechať ani tieto myšlienky zo Štúrovho spisu o Západe: „Od Západu sme sa naučili veľa, veľmi veľa, ale nemôžeme začať tým, čím sa sám privádza k úpadku, ale tým, čím sa stal veľkým a mocným. Čo sa týka štátu, máme sa od Západu čo učiť prísnemu podriaďovaniu štátnym záujmom prostredníctvom odstránenia samovôle a jednotlivých neopodstatnených nárokov bez toho, aby sme sa vzdali sami seba. Môžeme sa od neho naučiť, ako vybudovať v štáte mnohé praktické ustanovizne, môžeme si vziať za príklad jeho niekdajšiu sebadisciplínu a mimoriadne veľa krásneho môžeme čerpať z vied. Musíme sa ním dať voviesť do chrámu umenia, aby sme potom mohli dosiahnuť najvyšší cieľ ľudského života a uskutočnili všeľudské ideály. No môžeme sa poučiť aj z jeho postupného úpadku.“

Troška stranou záujmu historikov, literárnych historikov i Štúrových biografistov zostáva jeho štúdia *Azya a Ewropa, čili určeni Ruska w ohledu na Azyi od Ludewíta Štúra*. Tento menší záujem bádateľov je pravdepodobne spôsobený tým, že štúdia nikdy nevyšla knižne. Ľudovít Štúr ju publikoval v časopise Tatranka s podtitulom *Spis pokračující rozličného obsahu*, ktorý vychádzal od roku 1832 so štvrťročnou periodicitou „péčí a nákladem Jiřího Palkoviče“. Uverejňoval ju na pokračovanie od 1. zväzku ročníka 1841 až po 2. zväzok roku 1844. Pri uvažovaní o vydavateľských osudoch rukopisu *Slovanstvo a svet budúcnosti* ju však nemôžeme vynechať. Je predobrazom Štúrovho filozoficko-politického uvažovania a dôkazom, že táto téma mu bola blízka od mladosti a neustále ho znepokojovala.

Štúdia mala medzi študentmi i širšou „učenou verejnosťou“ veľký ohlas. Študenti si ju odpisovali a požičiavali medzi sebou, lebo bola aj výborným študijným materiálom. Ľudovít Štúr v nej totiž zúročil poznatky zo štúdia, ktoré nadobudol krátko predtým v Halle, no zároveň vyslovil svoje názory na chod dejín v týchto častiach sveta. Už len skutočnosť, že si položil otázku „určeni Ruska v ohledu na Azyi“ a pokúsil sa tento vzťah analyzovať, bola na ten čas nová a originálna. „Rusko w nejnowějších časých zaujímá, počítámeli k němu y krajiny wládě jeho syc podzřízené, ještě wšak auplně nepodmaněné, nesmírné prostranstwí čtwerhraných mil s 62 miliony obyvatelů, a rozprostírá se od Kamčatky po Balt, od ledowého moře po Tatry, Dunaj, Černé moře až dolu k Araratu. Co swět stojí, nikdý ještě nebylo mocnářstwí podobné welikosti

a rozšířenosti. (...) Otázka jest, máli toto tak rozšířené panstwí, jehož welikým středištěm (centrum) wlastně tak řečené Rusko jest, pewný základ? neomylnau naději dlauhé budaucnosti...?“

Aby si na takto položenú otázku mohol odpovedať, rozhodol sa prejsť celými kultúrnymi dejinami sveta a ľudstva a pri Európe, Ázii a Rusku aj ich politickými dejinami. A tak sa spis stal vynikajúcim študijným materiálom pre poslucháčov všetkých spoločenskovedných odborov nielen v Bratislave a Levoči, ale aj na Morave a v Čechách. Štúr v ňom opísal dejiny Grékov, dejiny Rímskej ríše, vzťahy Mongolov a Arabov, ťaženie Alexandra Veľkého až po dejiny vzniku veľkolepých stavieb v Egypte i v Ríme, vrátane dejín vzniku rôzneho písma v rozličných častiach sveta, čiže ako sa ľudstvo postupne stávalo gramotným. Neobišiel ani vývin jazykov a vznik literatúry, ani astronomické poznatky, ani vznik desiatkovej sústavy, no a v neposlednom rade ani svetové náboženstvá, ktoré začína vnímať ani nie ako hlavnú príčinu konfliktov, ale skôr ako zámienku a prikrývku svetovládnych úsilí najmä niektorých kočovných národov. A to všetko z pohľadu dialektického chápania javov a udalostí, ktoré si osvojil a stotožnil sa s ním počas štúdia v Halle. „Dokončiwše Turkowé Mongolské wálky, dwojitau silaw wrhli se na Řecko. (...) Surowé Azyatstwo pewnau zaťalo nohu v Ewropě (...) a chystalo se k strašnému proti Ewropě wýboji. Ewropa se třásla. Kdož pak byl, na koho w této auzkosti upřela oči? Kdož byl, jenž se za ni zmužile do boje postawil? Slowané to byli, wistaupiwše na jedné straně proti Turkum, na druhé proti Mongolum,“ napísal dvadsaťšesťročný Ľudovít v uvedenom spise. Aj keď bol vtedy ešte vždy zaujatý myšlienkou slovanskej vzájomnosti a úlohou Slovanstva v dejinách ľudstva, nemožno mu uprieť logiku uvažovania. No a na záver uvažovania mu do pera naskočí predpoveď neuveriteľného obsahu: Prejde storočie, možno o nejaké desaťročia viac alebo menej, a Európa sa opäť ocitne pred hrozbou svojho zániku. A kto sa za ňu „zmužile postaví“...? Nie je ťažké domyslieť si odpoveď. No a my dnes môžeme schizofrenicky uvažovať – možno mal na mysli najväčšiu vojnu v dejinách sveta v polovici 20. storočia, alebo migračný nájazd na Európu, ktorého sme práve svedkami? Keďže štúdia má názov *Azya a Ewropa*, myšlienka má bližšie k našej súčasnosti.

Uvedená štúdia však prezrádza ešte jednu veľmi podstatnú vec. Rozhodnutie Ľudovíta Štúra o desať rokov neskôr napísať politický a politologický spis *Slovanstvo a svet budúcnosti* nebolo motivované len sklamaním z výsledkov revolúcie v rokoch 1848 – 1849 a hanebného postoja cisárskej Viedne k svojim nedávnym spojencom. Bolo aj výsledkom dávnejších a viacročných úvah Štúra o Slovanstve a jeho mohutnom ruskom pilieri na východe Európy.

(7)

Najnovšie vydanie diela *Slovanstvo a svet budúcnosti* v slovenčine predstavuje preklad jeho druhého ruského vydania v Sankt Peterburgu v roku 1909. Kniha vyšla vo vydavateľstve Nitrava, s. r. o., Nitra v roku 2015 v edícii Biblioteka slavica. Zachováva mierne štylizovanú patinu pôvodného druhého ruského vydania z roku 1909. Oproti slovenskému titulnému listu je ako frontispice umiestnený veľký farebný portrét cára Alexandra III. Titulný list tohto vydania okrem názvu *Slovanstvo a svet budúcnosti* uvádza aj podtitul diela „Posolstvo Slovanov z brehov Dunaja od Velislava Ludevíta Štúra", odtlačok cárskeho erbu a pod ním autograf podpisu Ľudovíta Štúra.

Nasledujúca dvojstrana je vernou kópiou titulného listu pôvodného ruského vydania a jej slovenský náprotivok je zalomený podľa nej. Z textu sa dozvedáme, že je to „Vydanie Spoločnosti horlivcov historickej osvety na pamiatku Imperátora Alexandra III. na náklady fondu grófa P. S. Stroganova a I. P. Chruščova", že ide o „preklad z nevydaného nemeckého rukopisu s poznámkami Vladimira Ivanoviča Lamanského", že je to „druhé vydanie so životopisom Ľ. Štúra a doplňujúcimi poznámkami profesora T. D. Florinského s portrétom autora a úpravami K. J. Grota a Timofeja Dmitrijoviča Florinského".

Text diela uvádza list so Štúrovým portrétom a obrázkom ruského brezového hája. Nasleduje „Predslov Konštantína Jakovleviča Grota", za ním vyše 20-stranová historicko-životopisná štúdia T. D. Florinského *Ludevít Štúr a jeho dielo Slovanstvo a svet budúcnosti* a po nej *Úvod k prvému vydaniu od V. Lamanského* z apríla roku 1867. Až potom nasleduje samotný Štúrov text. Záver knihy tvoria biografické anotácie o ruských slavistoch, ktorí knihu pripravili, teda o K. J. Grotovi, T. D. Florinskom a V. I. Lamanskom.

Toto dielo napovedá, aký široký bol Štúrov mysliteľský záber. Už jeho generačne príbuzní slovanskí intelektuáli vysoko oceňovali jeho schopnosť sociálnej analýzy spoločnosti a politickej predvídavosti. T. D. Florinskij v závere svojej vstupnej štúdie Štúra a jeho politické dielo charakterizoval takto: „Výnimočným plodom vedecko-literárnej práce Ľ. Štúra je jasné vyjadrenie jeho všeobecného názoru aj jemu patriace slovanské povedomie. Svojím pracovitým životom Ľ. Štúr patrí najprv svojmu národu, Slovákom a aj svojím dielom sa stal drahým všetkým Slovanom na dlhé roky."

(Úryvok z monografie Ľudovít Štúr – génius národa a Európy, *ktorú na vydanie pripravuje Spolok slovenských spisovateľov)*